

אלדד בק

אירופה: ימין שבור

בעידן שאחרי מרקל, שאולי יתברר גם כעידן שאחרי קורץ, אורבן וקצ'ינסקי, השמרנים המתמרכזים משלמים על החרמת הימין הלאומי באובדן השלטון, בעוד המאבק על ריבונות מדינות היבשת עולה מדרגה

לנגד עינינו נוצרה התנגשות בין שתי גישות ביחס לעתידה של אירופה. מצד אחד תפיסת "אירופה של מדינות הלאום", המעוניינת שהאיחוד האירופי יחזור להיות מעין שוק משותף משודרג, עם גבולות פתוחים המאפשרים שיתוף פעולה כלכלי, מסחרי ופיננסי התואם את האינטרסים של המדינות החברות – ומדינות הלאום ישמרו על ריבונותן המלאה. ומנגד, תפיסת "ארצות הברית של אירופה", המעוניינת בהפיכתו של האיחוד האירופי למעצמה פוליטית בינלאומית בעלת מבנה פדרלי עם ממשלת-על, שבה המדינות החברות מאבדות את מריבונותן בתחומים נרחבים ומפקידות את סמכות ההחלטה וההכרעה בידי המוסדות הכלל-אירופיים.

המאבק בין נאמני הלאום לנאמני האיחוד מגיע לשלב מתקדם ביותר. האיחוד עדיין נתפס בידי רבים בכל חלקי האיחוד כדיקטטורה פקידותית שנואה (עוכרי הלאום בעיני הימנים; בא כוחם של התאגידים ובעלי ההון בעיני השמאל הרדיקלי); אבל בידי האיחוד האירופי יש אמצעי לחץ רבים, בעיקר כלכליים, והוא יכול לכפות את רצונו על אזרחי המדינות החברות. נראה שהוא לא יהסס לעשות זאת.

האם מה שאירע בבחירות הכלליות האחרונות בגרמניה – קריסתו הראוותנית של איחוד השמרנים, על שתי המפלגות החברות בו, הנוצרים הדמוקרטיים והנוצרים-הסוציאליים – מעיד על מצבו של הימין השמרני באירופה כולה? ואם כן, האם מדובר במשבר זמני חולף, או בשינוי פרדיגמות עמוק בזירה הפוליטית האירופית, שישראל צריכה להביא בחשבון?

רק לפני שנתיים נדמה היה שהשמאל הסוציאלי-דמוקרטי והסוציאליסטי האירופי נמצא בתהליך של גסיסה ודאית. בגרמניה, בצרפת, באיטליה וברוב מדינות מרכז אירופה ומזרחה, מפלגות השמאל הגדולות דעכו מבחירות לבחירות בעוד מפלגות פופוליסטיות, משמאל (דוגמת 'סיריזה' היוונית או 'צרפת המתמרדת' של ז'ן-לוק מלונשון) ומימין, שאבו מהן קולות למכביר. דובר על "גל לאומני" השוטף את מדינות אירופה, וקשה היה שלא להבחין בדמיון אידיאולוגי בין הקצוות השמאליים והימניים של המפה הפוליטית: אלו ואלו הביעו התנגדות נחרצת לשלטון הברוקרטי של "האליטות הליברליות", המנהלות מבריסל את האיחוד האירופי, וקראו להשבת ריבונות וסמכויות מהאיחוד לידי הממשלות הלאומיות, או לפחות למניעת העברתן של סמכויות נוספות ממדינות הלאום לבריסל.

מגמת ה'ארה"ביזציה' של האיחוד האירופי באה לידי ביטוי, בין היתר, ברצון לגבש מדיניות חוץ אחידה לכל מדינות האיחוד. עד כה היה מקובל עקרון קבלת ההחלטות בקונצנזוס מלא, וכל מדינה הייתה יכולה להטיל וטו על קבלת החלטה כלשהי; כעת, בעיקר לנוכח הצלחתן של ידידות ישראל במרכז ומזרח אירופה להכשיל הצעות החלטה אנטי-ישראליות, נשקלת האפשרות להעביר החלטות ברוב פשוט. תפיסת "ארצות הברית של אירופה" מתבטאת גם בשאיפה להקים צבא אירופי ולכפות את מערכות המשפט הלאומיות למערכת משפט כלל-אירופית.

תהיה זו אפוא טעות ליחס את רגשות האנטי כלפי האיחוד האירופי רק ל"חברות החדשות", מדינות מרכז ומזרח אירופה. בריטניה, שכבר נטשה את הספינה, הייתה חברה ותיקה ומערבית. כך גם צרפת, הולנד ואירלנד, שבכולן דחו האזרחים בעשור הראשון למאה ה-21 במשאלים-עם את ההצעה לחוקה משותפת לאיחוד.

הבומרנג של החרמת הימין הרחוק

מפלגות לאומיות, המאמינות ב"אירופה של מדינות הלאום", זוכות לתמיכתה של כחמישית מכלל האוכלוסייה, לפעמים אף יותר, במדינות מערביות כאוסטריה, דנמרק, בלגיה, פינלנד, שוודיה ואיטליה. גם בצרפת, בספרד, בהולנד ובגרמניה מפלגות אלו הן כוח פוליטי ממשי. התחזקותן של מפלגות אלו, המכונות גם מפלגות "הימין הרחוק" (Far Right), ובהקשר האירופי, המפלגות ה"אירו-סקפטיות", שונות גררה בהכרח את היחלשותן של מפלגות הזרם המרכזי, משמאל ומימין.

הראשונים שנכוו מהפנייה ללאומיות ומדחיית העצמת הרעיון האירופי היו

קיימת, כמובן, הסוגייה הרגישה מאוד של הענקת מקלט לפליטים. האיחוד האירופי פועל לכפות על כל מדינות האיחוד מכסות קליטת פליטים יחסיות לגודלן, בניגוד לעמדותיהן של ממשלות רבות בעיקר במרכז ומזרח אירופה. מעבר לכל אלה, סמכויותיו של הפרלמנט האירופי אמורות להתרחב, על חשבון בתי הפרלמנט הלאומיים. מאחר שתהליך הארה"ביזציה של האיחוד האירופי לא זכה לתמיכה עממית גורפת בכל מדינות האיחוד, החליטו מנווטי האיחוד לעקוף את דעת הקהל ולהאיץ את הפדרליזציה בדרכים לא דמוקרטיות. הדוגמה הברורה ביותר לכך הייתה אימוצה של מעין חוקה אירופית חלופית שגובשה כתחליף לזו שנדחתה במשאלים-עם בכמה ממדינות האיחוד. מאז כישלונות אלה לא הובאו החלטות משמעותיות ביחס לעתידו של האיחוד לאישור במשאל עם כלשהו.

בחירת הציבור הבריטי ב"ברקזיט", כלומר עזיבת האיחוד האירופי, בקיץ 2016, הייתה נקודת מפנה בתולדותיו של האיחוד

להוציאו אל מחוץ למחנה, ובכך נמנעה שוב ושוב ממפלגות שמרניות האפשרות להשיג רוב ימני למשול.

גרמניה היא דוגמה ברורה לכך: מפלגת הימין הרחוק 'אלטרנטיבה לגרמניה' נוסדה ב-2013 כמחאה נגד החלטת הקנצלרית אנגלה מרקל להציל את האירו ואת הכלכלה היוונית באמצעות סיוע כספי נדיב.

בבחירות הכלליות, שנערכו חודשים ספורים לאחר הקמת המפלגה, כמעט הצליחה 'אלטרנטיבה' לחצות את אחוז החסימה הגבוה, 5%. המפלגה הצעירה שאבה קולות מהשמרנים ומהמפלגה הליברלית, וכך גרמה לזו האחרונה ליפול מתחת לאחוז החסימה ולהישאר מחוץ לבונדסטג. לימין לא היה רוב, ומרקל נאלצה להקים ממשלת "קואליציה גדולה" עם יריביה הסוציאלי-דמוקרטים. בבחירות הכלליות ב-2017 הגדילה 'אלטרנטיבה' את כוחה ליותר מ-12%, בעיקר על חשבון השמרנים. מאחר שמרקל התחייבה מראש לחרם מוחלט על מפלגה זו ולא הצליחה להקים ממשלה עם שותפים אחרים, נותרה בפניה רק ברירה אחת: הקמת ממשלת "קואליציה גדולה" נוספת עם הסוציאלי-דמוקרטים. השותפות הארוכה הזאת בין שתי המפלגות היריבות הראשיות פגעה זמן רב בכוח המשיכה האלקטורלי של הסוציאלי-דמוקרטים. עד לבחירות הכלליות האחרונות.

בבחירות בספטמבר האחרון, שבהן לא התמודדה מרקל על תפקיד הקנצלר, רשמו שתי מפלגות איחוד השמרנים את התוצאות הגרועות ביותר בתולדותיהן ואיבדו את הבכורה הפוליטית לסוציאלי-דמוקרטים. גם 'אלטרנטיבה' נחלשה קמעה, אם כי בניגוד לתקוות יריביה לא התפוגגה באוויר. אחת

הסוציאלי-דמוקרטים והסוציאליסטים. אך גם המפלגות השמרניות החלו לחוש בלהבות המתפשטות, ונפגעו מאוד מהתחזקות הימין הרחוק. התחזקותן של אלו הקשתה יותר ויותר על מפלגות שמרניות אירופיות להקים ממשלות ימניות עם רוב מוצק, בשל סירובן של המפלגות השמרניות להקים קואליציות עם מפלגות הימין הרחוק.

הסיבה האמיתית לסירוב הזה הייתה ועודנה שהמפלגות השמרניות ומפלגות הימין הרחוק בונות על אותו ציבור מצביעים ומתחרות עליו. הנימוק הרשמי אחר כמובן: מפלגות אלו מוצגות כאסורות במגע, מאחר שמייחסים להן נטייה לגזענות, לאנטישמיות ולדחיית עקרונות הדמוקרטיה הליברלית. זה מקור הלחץ המופעל מצד השמרנים האירופים על ישראל להמשיך בהחרמת מפלגות הימין הרחוק. כך יכולות המפלגות השמרניות להדביק למפלגות הימין הרחוק תווית של קיצוניות אידאולוגית פשיסטית ונאצית, ולשמר את העילה העקרונית לסירוב להכניס את המפלגות הללו לקואליציות ימין.

בכמה מדינות מערביות התערערה גישת הדחייה הזו: באוסטריה ובאיטליה הוקמו כבר לפני שני עשורים ממשלות שבהן ישבו מפלגות מהימין הרחוק. בדנמרק ובהולנד נשענו תקופות מסוימות ממשלות מיעוט ימניות על תמיכה חיצונית של מפלגות ימין רחוק. כל שותפות כזאת נועדה לאפשר לשמרנים "לבלוע" את שותפיהם מהימין שמיימין להם. הטקטיקה הזו הצליחה, לפעמים, אך תמיד לטווח קצר. בעשור האחרון, לנוכח התחזקות הימין הרחוק ברחבי האיחוד האירופי והחששות הגוברים לעתידו של האיחוד, גברה שוב הנטייה

של מערכת בחירות. אך אין ספק שנוק משמעותי נגרם לה באמצעות מהלך זה, בעיקר בקרב המצביעים בחלקיה המערביים של גרמניה.

לולא החרם על 'אלטרנטיבה' יכלו כל ארבע מפלגות הימין בבונדסטג – הנוצרים-דמוקרטים, הנוצרים-סוציאליים, 'אלטרנטיבה' והליברלים – להקים ממשלת ימין, שהייתה נשענת על רוב דחוק. השמרנים העדיפו ללכת לאופוזיציה, ושם צפוי להם בשנים הקרובות מאבק מרתק לא רק בממשלה אלא גם ב'אלטרנטיבה'.

התמרכזות ומחירה

האם התבוסה של השמרנים הגרמנים נבעה מפרישתה של מרקל, או שמא דווקא ממעשיה של מרקל עצמה כשכינה?

ב-16 שנות כהונתה כקנצלרית שינתה מרקל לחלוטין את פניו של איחוד השמרנים. היא לקחה אותו למרכז הפוליטי ואף שמאלה מכך. הנחת העבודה שלה הייתה שהשמרנים יכולים לזכות בבחירות רק ממרכז המפה הפוליטית, ולא כשהם בצידה הימני. הנחת עבודה כזו, בתמונת ראי, הנחתה בזמנו גם את טוני בלייר וגרהרד שרדר. הללו הצעידו בסוף שנות ה-90 את מפלגות השמאל שלהם, הלייבור הבריטית והמפלגה הסוציאל-דמוקרטית הגרמנית, משהות ארוכה מאוד באופוזיציה בחזרה לשלטון, באמצעות מרכזן. אך בסופו של דבר שתי המפלגות הללו שילמו מחיר כבד מאוד בדמות אובדן הפרופיל הרעיוני שלהם. הסוציאל-דמוקרטים הגרמנים אומנם היו חברים בשלוש מארבע ממשלותיה של מרקל השמרנית, אך הקנצלרית הצליחה לרוקן גם אותם מתכנים ועקרונות למען

הסיבות להיחלשותה, סבורים ראשי הזרם הפחות לאומני בה, הייתה הכללת קריאה לעזיבת האיחוד האירופי במצע הבחירות של המפלגה. עם זאת, נראה שהפגיעה העיקרית במשיכה האלקטורלית של 'אלטרנטיבה' לגרמניה נבעה משתי סיבות מרכזיות אחרות.

בראש ובראשונה, חילוקי הדעות הפנימיים הגוברים בין שני הזרמים העיקריים במפלגה – הזרם הליברלי-שמרני-לאומי והזרם הלאומני-הקיצוני. הזרם הראשון מבקש, בין היתר, לייצר למפלגה לגיטימציה פוליטית, שתאפשר לה בעתיד הקרוב להפוך שותפה קואליציונית מקובלת על שאר מפלגות הימין. לכן, הוא פועל להרחיק משורות המפלגה כל גורם בעל דעות ימין קיצוניות או שהיה בעבר בקשר עם תנועות נאציות למיניהן. הזרם השני מאמין בצורך ליזום מהפכה עממית חוץ-פרלמנטרית, שתאפשר "להציל את גרמניה מפני הפיכתה לחברה רב-תרבותית ולשמר את זהותה הלאומית והתרבותית". הזרם הזה מאפשר ליריביה של 'אלטרנטיבה' לייצר לה תדמית של מפלגה מוקצית מחמת קיצוניות.

ומכאן הסיבה השנייה: 'אלטרנטיבה' לגרמניה כולה נתונה – בשנתיים האחרונות ביתר שאת – תחת קמפיין דמוניזציה טוטאלי, ששיאו בא לידי ביטוי בהודעת הסוכנות הפדרלית לשמירת החוקה (השב"כ הגרמני) באביב שעבר, חודשים ספורים בלבד לפני הבחירות, על הכוונה להכריז על המפלגה כעל מפלגת ימין קיצונית, הפועלת נגד הדמוקרטיה הגרמנית, ובכך לסלול את הדרך להוצאתה אל מחוץ לחוק. בית משפט גרמני עצר את היוזמה הזו, מאחר שהיא יצרה אפליה נגד המפלגה בעיצומה

ויקטור אורבן. קורץ הודיע לאחרונה על התפטרותו בעקבות "פרשיית סיקור אוהד בתשלום", שלדבריו נתפרה לו בידי התביעה. אורבן ומפלגתו עזבו את שורות סיעת המפלגות השמרניות בפרלמנט האירופי, זמן קצר לפני שחברותם בה בוטלה בגלל חילוקי דעות על עניינים הקשורים ל"שלטון החוק". האיחוד האירופי טוען שרפורמות שממשלות אורבן קידמו בתחומי המשפט והתקשורת הצרו באופן ממשי את מרחבי הפעילות של האופוזיציה ההונגרית והביאו למעשה להשתלטות של מפלגת השלטון על תחומים אלו.

אורבן, הטוען שהשמרנים האירופים איבדו את דרכם השמרנית, שוקל כעת להקים סיעה חדשה בפרלמנט האירופי בשותפות עם כמה מפלגות ימין רחוק. עם זאת, באפריל הקרוב צפויה לאורבן התמודדות לא פשוטה בבחירות הכלליות בארצו: שש מפלגות אופוזיציה – מהשמאל ועד לימין הקיצוני – מתכוונות להריץ מולו ומול אנשי מפלגתו מועמדים משותפים משלהן, בהנחה שרק "קואליציית שינוי", מעין קואליציית רק-לא-אורבן, תוכל להדיח אותו לאחר 12 שנות כהונה רצופות. מועמד האופוזיציה הוא פוליטיקאי שמרן אלמוני למדי ושמו פטר מרק-זאי, המכהן כיום כראש עיר ומזוהה כתומך האיחוד האירופי.

עתידו של הימין האירופי תלוי כעת ביכולת ההישרדות של השמרנים בווינה, בבודפשט וגם בוורשה. בווינה ובוורשה מכהנות ממשלות לא מאוד יציבות. לא מן הנמנע שבאוסטריה תיערכנה בקרוב בחירות מוקדמות, ולפי הסקרים האחרונים השמרנים נמצאים ראש בראש עם הסוציאל-דמוקרטים. ממשלת פולין, שנמצאת כעת

יצירת "מרכז". מחליפה הצפוי של מרקל, אולאף שולץ מן המפלגה הסוציאל-דמוקרטית, ניצח בבחירות כי הוא נתפס כממשיך דרכה של מרקל, ולא כמבשר מהפך. עם המסר ה"מרכזי" הזה, לא ימין ולא שמאל, גם עמנואל מקרון זכה בבחירות לנשיאות בצרפת ב-2017. וכמובן, עם מחויבות מוחלטת לרעיון האיחוד האירופי החזק, על חשבון מדינות הלאום.

השמרנים הגרמנים יצטרכו כעת לגבש לעצמם זהות חדשה-ישנה נגד ממשלת מרכז של הסוציאל-דמוקרטים, הירוקים והליברלים. הם יוכלו לעשות זאת רק אם יפנו חזק ימינה. אחרת, הם יאבדו את זכות הקיום שלהם. השמרנים הגרמנים אומנם נאמנים ביותר לרעיון האיחוד האירופי החזק ופיתוחו, אך הם יוכלו לשים דגש על בלימת ההגירה ההמונית לגרמניה – בין היתר באמצעות הגברת הפיקוח על גבולות המדינה והאיחוד האירופי, יצירת התניה לקליטתם בגרמניה של פליטים ומהגרים, החמרת מדיניות של חוק וסדר להגברת הביטחון האישי, ומניעת אסלאמיזציה של המרחב הציבורי. זאת, לצד הצעת מדיניות כלכלית ליברלית יותר מזו שתציע הממשלה הבאה.

החומה הפרו-ישראלית מתנדנדת

פנייתם של השמרנים בגרמניה למרכז יצרה קרע בינם לבין מפלגות אחיות במרכז אירופה, בעיקר בהונגריה, בסלובניה ובמידה מסוימת גם באוסטריה. שני ראשי ממשלה שמרניים במרכז היבשת יצרו קוטב רעיוני מנוגד לזה שהובילה אנגלה מרקל, בעיקר סביב מדינה ההגירה וקליטת אוכלוסיות מוסלמיות: קנצלר אוסטריה הצעיר, סבסטיאן קורץ, וראש ממשלת הונגריה,

היחלשות הזרם הימני במרכז ובמזרח אירופה, אם אכן תתרחש, תגרור בהכרח גם שינוי לרעה ביחס לישראל והתיישרות עם הקו העוין לישראל של נציבות האיחוד האירופי. עם זאת, נראה שפולין כבר אבדה לישראל, בגלל המלחמה שהכריז עליה שר החוץ יאיר לפיד.

מבחן גדול נוסף עומד בפתח: הבחירות לנשיאות בצרפת. גם שם ימין מסוכסך עם עצמו בין שמרנים לבין לאומנים-פופוליסטים יתקשה ככל הנראה להציב מועמד מוסכם שיצליח בקלות להדיח את עמנואל מקרון. הימין האירופי, נראה, הפך לאויב הגדול ביותר של עצמו.

בקרב אגרוף עם בריסל על סוגיית קדימותה של מערכת המשפט הלאומית על פני מערכת המשפט של האיחוד האירופי, נהנית מרוב זעום בבית הנבחרים התחתון, בעוד בית הנבחרים העליון נשלט בידי האופוזיציה. לראשות מפלגת האופוזיציה הגדולה, 'הפלטפורמה האזרחית', נבחר לאחרונה מי שכהן כנשיא מועצת האיחוד האירופי, ראש הממשלה לשעבר ויו"ר סיעת המפלגות השמרניות בפרלמנט האירופי דונלד טוסק. טוסק הוא תומך נלהב של האיחוד האירופי. מפלגת השלטון הפולני, 'חוק וצדק', ניצבת גם היא מול אופוזיציה רחבה מימין ומשמאל, המושלהבת את ההתנגדות לממשלה בהפחדת הציבור הפולני שהממשלה הנוכחית חותרת לעזיבת האיחוד האירופי.

אלדד בק הוא עיתונאי וסופר. ספריו 'מעבר לגבול', 'גרמניה, אחרת' ו'הקנצלרית: מרקל ישראל והיהודים' הופיעו בהוצאת ידיעות ספרים.